

Aczél Petra

„Jól végezzük feladatunkat”

Barta Zsolt igehirdetésének retorikai elemzése

A retorikus beszédről nem kevesen állítják, hogy a hatáskeltés bűvészműtávként, elszánt stratégiai manőver a szavak győzelmére, a lelkek megnyerésére. Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy a hatásos szónoklat a célok elérésének módszere, voltaképpen egyszerű eszköz, pusztán kivitelezés. Holott a jó retorika, a hiteles beszéd a legkevésbé sem eszköz, fegyver, mód vagy éppen csatorna. Sokkal több, sokkal lényegibb annál: a világ erőinek átélése, az igazsághoz való közelkerülés útja, a közösségi lét megtapasztalásának szavakból épült élménye. A szónoklat nem felvillant, hanem megvilágít, nem elrendez, hanem alkot, nem közöl, hanem részesít. Giambattista Vico a XVIII. században, majd nyomában a modern humanista, Ernesto Grassi úgy vélte, hogy a retorika a valódi felismerések eredendő nyelve, olyan beszédmód, amely megelőzi az ésszerűt, a logikust, olyan kommunikáció, amelyben a közösen átélhető fejeződik ki. Ez a nyelvezet mindig közvetlenül megérint és bevon a történetekbe, azonnali felismerésekre és az igazság megvallására indít. E nélkül az erő nélkül a retorikus beszéd csak a szándékok funkcionális lefordítása, üres formalitás vagy alkalmi leplezés.

Aczél Petra nyelvész, retorikus, a Budapesti Corvinus Egyetem Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intézetének docense.

A retorikus beszédtől tehát többet kell várunk, mint tetszetősséget, korrekt logikusságot, informativitást: éreznünk kell benne az elköteleződést, a jelenlétet, a lényeg kimondásának nyugalmit és erejét. Különösen igaz ez az egyházi szónoklatokra, amelyek közül a legjobbak visszavezetnek az Igéhez, átengedve a közösségbe a Fényt. Ha ezt várjuk a homíliától, a prédikációtól, akkor bizonyára csalódunk néhányszor. Amikor azt tapasztaljuk, hogy a textusra épülő beszéd nem vált történetéssé a gyülekezet előtt, amikor nem érezzük, hogy megváltozunk, hogy együtt változunk általa. Előfordul azonban az is, hogy megadatik a jó beszéd, a valódi retorika ajándéka és az igazsághoz való közelebb kerülés megtisztító élménye.

Barta Zsolt igehirdetése ilyen beszéd, ilyen ajándék, ilyen élmény. Az alapjául szolgáló szentírási részhez, Dániel könyvének kezdetéhez nem teológiai magyarázatot, még kevésbé moralizáló tanácsadást illeszt. Jelenlévővé teszi annak értelmét, közös életünk részévé: az itt és most történetévé. Gondolatvezetését mindvégig a jelenlét-elv vezérli, az a nyilvánvaló szándék, hogy úgy érezzük, rólunk, a mi hitünkről, a mi fogságunkról, a mi hűségünkről van szó. Ez a pillanatba leszűrt vonatkoztatás az isteni figyelem átélésének megtapasztalását is adja, a lelkipásztor pedig egyszerre vezet és van velünk ebben az élményben.

A beszédet áthatja a mondanivaló természetes arányossága. Anélkül, hogy bármely strukturáló elvhez való merev ragaszkodást éreznék, a felépítés rendjének egyenletes ritmusát halljuk: „*Dániel könyve arról szól...*”, „*Mi is egy megváltozott világban élünk.*”, ... *törekedni kell a sikeres életre ...*”, „... *amit teszünk, azt jól tegyük ...*”, „... *a mai napnak az a kérdése, hogy megbízunk-e Istenben.*”, „*Isten figyeli életünket*”. A tételmondatokból kitűnik, hogyan jutunk Dániel könyvétől a mai napig. Előrajzolódik a tartalmi rend mögötti funkcionális rend is: a szónok előbb meghatároz, hasonlít, leír, azután megvilágít és tisztáz a felosztással, majd azonosít, tanulságot von le és intelmet fogalmaz meg. Gyönyörködtető felfedezni az érthetően szóló sorokban a tudatos, tanult szerkesztés alázatát, azt, ahogyan a szavaknak nem rendszere, hanem rendje lesz, a gondolatoknak nem ömlése, hanem tágassága.

A megszólítást követően a szónoklat egy személyes történettel indul, ismerős körülményekről, nem szokatlan nehézségekről szólva. A „csattanó” azonban elmarad. Nem tudjuk meg, sem itt, sem később, hogy végül hogyan bírálták el a kérvényt. Az igehirdető ugyanis nem egy ügy megoldásának módját kínálja a történettel, hanem a hűség érvényét, az élet Isten figyelmében való megélését. A hétköznapias, fennköltség nélküli elbeszélést éles váltás követi. Lelki szemünk még a kis történet lelkészén nyugszik, de a szónok ekkor rámutat valamire. Máshogyan beszél: az előbb mesélt, most kijelent. Előbb terelt, most megragad. Dániel könyvéről szól a tétel, amelyhez elbeszélés, majd visszatérés tartozik. Isten segítségével vallási azonosságunk megtartásáig visszavezet a szakasz. Dániel könyvét már belső szemünkkel érezzük, amikor a beszélő —újabb váltással— arra készlet, hogy magunkra nézzünk, megváltozott világunkra, sokféle léthelyzetünkre. Most már nyilvánvalóan tudjuk, hogy minden: a lelképásztor kezdeti története, a textus, a Szentírás ránk vonatkozik, rólunk szól. A lelkész hozzánk szól, miránk néz, mi önmagunkra és órá: megértjük, hogy ami egykor a babiloni fogság volt, az ma a hit önkéntes rabsága. Nem ostromoznak a szavak, inkább újító erővel ébresztenek. Itt vagyunk a jelenben, önmagunkban és együtt. A beszéd ezen a fontos fordulóponton bontja kétféle a textus üzenetét. Az első biztató és reményteli: keresztyénként sikeressé válni, jól tenni a dolgunkat és érvényesülni. Útmutatást kapunk a tanúságtévő élet eredményes öröméhez, a teljesség megéléséhez. A másik üzenetben pedig azt hallhatjuk, mi az alapja, mi a feltétele, kerete ennek a sikeres életnek: az Istenhez való hűség, parancsainak megtartása, bizalmunk töretlensége. A két üzenet sorrendje is jelentéstelített, hiszen jól tenni csak Istenhez hűen, benne megbízva vagyunk képesek, eredményesnek lenni csak Isten védelmével és az ő jóindulatával lehet.

A lezárás, az intés, az „útra engedő szavak” egyszerűek, nyíltak, erősek. Mire meghalljuk őket, már bennünk is megteremtek. Így válik a prédikáció közös „munkává”, az igazság átélésévé. És így válik Barta Zsolt rédei református lelkész vasárnapi igehirdetése közvetlen találkozásá Isten szeretetével, önmagunkkal és egymással.